

Vztah rodičů a školy

pohledem práva

Vztah rodičů a školy pohledem práva

Podle ustanovení § 32 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, mají ve výchově dětí rozhodující úlohu rodiče. Zároveň se podle zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, ve školách a školských zařízeních vykonává vzdělávání a výchova.

Ve školách a školských zařízeních se sice uskutečňuje výchova a vzdělávání, avšak škola (školské zařízení) úlohu rodičů nenahrazuje. Účastí dítěte na vzdělávání není a nemůže být žádným způsobem omezena rodičovská zodpovědnost (ustanovení § 31 zákona o rodině). I ve chvíli, kdy se dítě účastní vyučování, jsou rodiče zodpovědní za péči o něj, nadále zastupují nezletilé dítě. To vše vyplývá z institutu rodičovské zodpovědnosti. (Rodičovskou zodpovědnost mají nejen rodiče dítěte, ale i osvojitel, a to v souladu s ustanovením § 63 odst. 1 zákona o rodině.)

Zodpovědnost rodičů

Rodičovská zodpovědnost je ustanovením § 31 odst. 1 zákona o rodině vymezena jako souhrn práv a povinností

- a) při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj,
- b) při zastupování nezletilého dítěte,
- c) při správě jeho jmění.

Při výkonu rodičovské zodpovědnosti jsou rodiče povinni důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje. Z rodičovské odpovědnosti přímo vyplývá řada práv, ale i povinností rodičů, aniž by byly konkrétně vymezeny školským zákonem. Snaha výchovou ovlivnit vývoj dítěte, vést dítě k chování respektujícímu právní řád České republiky a uznávané mravní zásady je povinností vyplývající z institutu rodičovské zodpovědnosti. Přitom rodiče mají povinnost být v tomto procesu osobním životem a chováním příkladem svým dětem.

Pro případ, že rodič z jakéhokoli důvodu nevykonává řádně své povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, zakotvuje zákon o rodině možnost zásahu do rodičovské zodpovědnosti, a to ve formě pozastavení, omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti (ustanovení § 44 zákona o rodině).

Povinnost vykonávat péči o nezletilé dítě, dbát o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj i další povinnost z rodičovské zodpovědnosti vyplývající mají rodiče bez ohledu na to, zda v dané chvíli vykonávají nad dítětem bezprostřední dohled.

Zodpovědnost školy

Přesto škola či školské zařízení v omezeném rozsahu a na omezenou dobu přejímá odpovědnost za dítě (nikoli rodičovskou zodpovědnost). Jde zejména o úsek bezpečnosti a ochrany zdraví dětí v době vyučování. Školy a školská zařízení podle ustanovení § 29 odst. 2 školského zákona zajišťují bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů při vzdělávání a s ním přímo souvisejících činnostech a při poskytování školských služeb.

Z § 164 odst. 1 písm. h) školského zákona vyplývá, že ředitel školy a školského zařízení odpovídá za zajištění dohledu nad dětmi a nezletilými žáky ve škole a školském zařízení.

Uvedené ustanovení navazuje na § 29 odst. 2 školského zákona, ze kterého vyplývá povinnost škol a školských zařízení zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů při vzdělávání a s ním přímo souvisejících činnostech a při poskytování školských služeb.

Z právního hlediska tedy ze zákona vyplývá povinnost zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí, žáků a studentů právnické osobě vykonávající činnost té školy nebo toho školského zařízení, která(é) poskytuje příslušné vzdělávání nebo školské služby.

Proto, aby byla zachována rozhodující úloha rodičů ve výchově, je třeba vytvoření a uskutečňování spolupráce školy (resp. školského zařízení) a rodičů (resp. dalších zákonných zástupců) dětí. Přitom samozřejmě není možné z těchto vzájemných vztahů vylučovat ani třetí subjekt, kterým je samotné dítě, ať už zletilé nebo nezletilé (k tomu viz ustanovení § 31 odst. 3 zákona o rodině, § 8 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů).

Uvedené subjekty mají vzájemná práva a povinnosti, stanovené právním řádem České republiky, které jsou předpokladem pro uskutečňování výchovy a vzdělávání ve školách a školských zařízeních.

Povinnosti zákonných zástupců dítěte

Je třeba přihlídnout ke skutečnosti, že zákon o rodině zná vedle rodičů i další osoby, které jsou oprávněny jednat za nezletilého. Školská legislativa samozřejmě musí zohlednit i tyto osoby. Školský zákon v této souvislosti zavádí legislativní zkratku „zákonný zástupce“ ve smyslu ustanovení § 17 odst. 3. Tato zkratka bude používána i v dalším textu.

V první řadě má zákonný zástupce nezletilého dítěte povinnost dbát, aby se dítě účastnilo povinné školní docházky ve smyslu ustanovení § 36 školského zákona. Nejen, že je povinen přihlásit dítě k zápisu k povinné školní docházce v době stanovené v ustanovení § 36 odst. 4 školského zákona. Zákonný zástupce nezletilého dítěte je povinen i nadále dohlížet na to, aby dítě povinnou školní docházku řádně plnilo. Nesplnění těchto povinností může být vyhodnoceno jako přestupek, ve smyslu ustanovení § 31 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů. Podle tohoto ustanovení se přestupku dopustí ten, kdo ohrožuje výchovu a vzdělávání nezletilého zejména tím, že nepřihlásí dítě k povinné školní docházce nebo zanedbává péči o povinnou školní docházku. V přestupkovém řízení může být pak uložena pokuta až 3000 Kč. Za určitých podmínek by mohlo být obdobné chování posuzováno dokonce jako trestný čin ohrožování výchovy mládeže podle ustanovení § 217 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů. Pachatelé tohoto trestného činu hrozí trest odnětí svobody až na dvě léta, v případě kvalifikované skutkové podstaty pak až na pět let.

Zákonní zástupci dětí a nezletilých žáků jsou dále povinni zajistit, aby dítě a žák docházeli řádně do školy nebo školského zařízení a řádně se vzdělávali, a to i nad rámec základní povinnosti plnění povinné školní docházky (viz ustanovení § 22 odst. 3 písm. a) školského zákona).

K odpovídajícímu dohledu zákonných zástupců nad řádným docházením dětí a nezletilých žáků do školy nebo školského zařízení patří i omluva absencí. Zákonní zástupci dětí a

nezletilých žáků jsou povinni dokládat důvody nepřítomnosti dítěte a žáka ve vyučování v souladu s podmínkami stanovenými školním řádem a školským zákonem (ustanovení § 22 odst. 3 písm. d), § 35 odst. 1 písm. a), § 50 odst. 1, § 67 odst. 1 školského zákona). Zákonný zástupce žáka je povinen doložit důvody nepřítomnosti žáka ve vyučování nejpozději do 3 kalendářních dnů od počátku nepřítomnosti žáka. Nesplnění těchto povinností může vést až k ukončení předškolního vzdělávání (ustanovení § 35 odst. 1 školského zákona), v případě neomluvení neúčasti na vyučování ve středním vzdělávání po stanovenou dobu pak až k předčasnému ukončení studia (za podmínek stanovených v ustanovení § 68 školského zákona).

Z povinnosti zákonného zástupce zastupovat dítě při právních úkonech, ke kterým není plně způsobilé (ustanovení § 36 zákona o rodině), vyplývá úprava, která vyžaduje k řadě úkonů, které se dotýkají právního postavení nezletilého, podání žádosti, přihlášky či udělení souhlasu zákonného zástupce. Ačkoli nejde o povinnost v pravém slova smyslu, je podání žádosti, přihlášky či udělení souhlasu v uvedených případech nezbytným předpokladem pro další postup ve věci. Výše uvedené se týká např. povolení odkladu povinné školní docházky (ustanovení § 37 školského zákona), přestupu, převedení žáka, změny oboru vzdělání, přerušování vzdělávání, opakování ročníku, uznání předchozího vzdělávání (ustanovení § 39 odst. 2, § 49 odst. 1 a 2, § 52 odst. 5 a 6, § 55, § 66 odst. 2 školského zákona), zanechání vzdělávání (ustanovení § 68 školského zákona), uvolnění žáka z vyučování některého předmětu (ustanovení § 50 školského zákona), určitých opatření v souvislosti s vzděláváním dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí a žáků nadaných (ustanovení § 17 odst. 3, § 18, § 42, § 48 školského zákona), podávání přihlášky ke vzdělávání (ustanovení § 60 školského zákona), zákonný zástupce dále podává žádost o povolení individuálního vzdělávání (ustanovení § 41 školského zákona), o zařazení žáků do přípravné třídy základní školy (ustanovení § 47 školského zákona) či o převedení slovního hodnocení do klasifikace (a naopak) v případech vymezených v ustanovení § 51 a 69 školského zákona.

Základní okruhy povinností, které musí zákonný zástupce dítěte splnit, aby nebyl narušen průběh vzdělávání, jeho smysl a účel, upravuje ustanovení § 22 odst. 3 školského zákona. Zákonní zástupci dětí a nezletilých žáků jsou povinni

- a) zajistit, aby dítě a žák docházel řádně do školy nebo školského zařízení (viz výše)
- b) na vyzvání ředitele školy nebo školského zařízení se osobně zúčastnit projednání závažných otázek týkajících se vzdělávání dítěte nebo žáka,
- c) informovat školu a školské zařízení o změně zdravotní způsobilosti, zdravotních obtížích dítěte nebo žáka nebo jiných závažných skutečnostech, které by mohly mít vliv na průběh vzdělávání,
- d) dokládat důvody nepřítomnosti dítěte a žáka na vyučování v souladu s podmínkami stanovenými školním řádem (viz výše),
- e) oznamovat škole a školskému zařízení údaje podle § 28 odst. 2 a 3 a další údaje, které jsou podstatné pro průběh vzdělávání nebo bezpečnost dítěte a žáka, a změny v těchto údajích.

Další povinnosti pak upravují ustanovení § 38 odst. 4 (oznamovací povinnost související s plněním povinné školní docházky v zahraničí nebo v zahraniční škole na území České republiky), § 41 odst. 7 a 9 (povinnosti spojené s individuálním vzděláváním žáka), § 50 odst. 3 školského zákona (povinnost vytvořit podmínky pro vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu odůvodněného zdravotním stavem žáka).

Z možnosti poskytovat vzdělávání a školské služby za úplatu (ustanovení § 123 školského zákona) samozřejmě vyplývá povinnost stanovenou úplatu uhradit. Ačkoli úplatu za vzdělávání a školské služby nemusí hradit nutně zákonný zástupce dítěte či žáka, v praxi tomu tak až na výjimky bude (vyplývá již z vyživovací povinnosti rodičů k dětem stanovené

v ustanovení § 85 odst. 1 zákona o rodině). Školský zákon takový postup předjímá, když v ustanovení § 35 odst. 1 písm. d) stanoví možnost ředitele mateřské školy rozhodnout o ukončení předškolního vzdělávání, jestliže zákonný zástupce opakovaně neuhradí úplatu za vzdělávání v mateřské škole nebo úplatu za školní stravování (§ 123) ve stanoveném termínu a nedohodne s ředitelem jiný termín.

Obdobně lze dovodit určité povinnosti zákonného zástupce z ustanovení § 35 odst. 1 písm. b) školského zákona, které stanoví možnost ředitele mateřské školy rozhodnout o ukončení předškolního vzdělávání, jestliže zákonný zástupce závažným způsobem opakovaně narušuje provoz mateřské školy.

Práva zákonných zástupců dítěte

Jsou-li zákonným zástupcům v souvislosti s výchovou a vzděláváním dětí a žáků ve školách a školských zařízeních stanoveny povinnosti, logicky jim na druhé straně přiznává i odpovídající práva. Některá práva jsou přiznává pouze rodičům (nutno vykládat v souladu s příslušnými ustanoveními zákona o rodině, tzn., že bude zahrnovat i další osoby, např. osvojitele), resp. osobám, které vůči zletilým žákům a studentům plní vyživovací povinnost.

Ustanovení § 21 shrnuje základní práva zákonných zástupců dětí a nezletilých žáků, rodičů dětí, žáků a studentů a osob, které vůči zletilým žákům a studentům plní vyživovací povinnost. Uvedené osoby mají právo

- a) na informace o průběhu a výsledcích vzdělávání dětí, žáků a studentů (u zletilých mají toto právo pouze rodiče či osoby, které vůči zletilým žákům a studentům plní vyživovací povinnost),
- b) volit a být voleni do školské rady,
- c) vyjadřovat se ke všem rozhodnutím týkajícím se podstatných záležitostí vzdělávání dětí a nezletilých žáků, přičemž jejich vyjádření musí být věnována pozornost,
- d) na informace a poradenskou pomoc školy nebo školského poradenského zařízení v záležitostech týkajících se vzdělávání podle školského zákona.

Při pochybnostech o správném postupu školy či školského zařízení při výchově a vzdělávání má zákonný zástupce právo učinit příslušné kroky ke zjednání nápravy. Školský zákon obsahuje konkrétní úpravu týkající se postupu, má-li zákonný zástupce pochybnosti o správnosti hodnocení žáka (ustanovení § 41 odst. 6, § 52 odst. 4 a § 69 odst. 9 školského zákona).

Zvláštní souhrn práv a povinností zákonných zástupců nezletilých žáků je spojen s účastí na činnosti školské rady. Školská rada je orgán školy, který umožňuje (mj.) zákonným zástupcům nezletilých žáků podílet se na správě školy (viz ustanovení § 167 a 168 školského zákona).

Konečně školský zákon umožňuje podání podnětu, stížnosti či petice, na jejichž základě bude provedena inspekční činnost v příslušné škole či školském zařízení podle ustanovení § 174 odst. 4 školského zákona. Obdobný podnět může zákonný zástupce adresovat i řediteli školy, zřizovateli či dalším osobám, kteří jsou v rámci své působnosti stanovené příslušnými právními předpisy povinni se takovým podáním zabývat.

Podrobnosti k výkonu práv a povinností dětí, žáků, studentů a jejich zákonných zástupců ve škole nebo školském zařízení a podrobnosti o pravidlech vzájemných vztahů s pedagogickými pracovníky jsou stanoveny ve školním, resp. vnitřním řádu. Školní řád

nebo vnitřní řád zveřejní ředitel na přístupném místě ve škole nebo školském zařízení a dále mj. informuje o jeho vydání a obsahu zákonné zástupce nezletilých dětí a žáků.

Práva školy

Zákonní zástupci i další osoby (včetně samotných dětí, žáků a studentů) mohou podniknout příslušné kroky, mají-li pochybnosti o řádném průběhu výchovy a vzdělávání ve škole či školském zařízení. Obdobně dává zákon na druhé straně právo (a v některých případech i povinnost) škole či školskému zařízení adekvátním způsobem reagovat zejména na situaci, kdy jsou (nebo by mohla být) ohrožena práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu. Ustanovení § 7 odst. 1 zákona o sociálně-právní ochraně dětí stanoví, že každý (tedy i škola či školské zařízení) je oprávněn upozornit na závadné chování dětí jejich rodiče. Ustanovení § 10 odst. 4 zákona o sociálně-právní ochraně dětí pak stanoví povinnosti školy i školského zařízení oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti, které nasvědčují tomu, že jde o děti uvedené v § 6 odst. 1, a to bez zbytečného odkladu po tom, co se o takové skutečnosti dozví. Ustanovení § 6 odst. 1 pak stanoví celou řadu situací, mezi nimi např. situaci, kdy rodiče neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, kdy nezletilé osoby vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku (nikoli pouze povinnou!), požívají alkohol nebo návykové látky atd., to vše tehdy, pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí. Nesplnění povinnosti uvedené v ustanovení § 10 odst. 4 je přestupkem podle ustanovení § 59e zákona o sociálně-právní ochraně dětí (může se ho dopustit fyzická osoba jako osoba odpovědná za školu nebo školské zařízení, za takový přestupek lze uložit pokutu do 50 000 Kč) a správním deliktem podle ustanovení § 59k zákona o sociálně-právní ochraně dětí (může se ho dopustit škola nebo školské zařízení, za takový správní delikt lze uložit pokutu do 50 000 Kč).